

VÉDEKEZÉS A HELYI VÍZKÁROK ELLEN

Hazánk síkvidéki települései döntően a folyók ármentesített területein helyezkednek el. A rendszeres árvízi elöntésektől mentesített területek jellemző vízkárjelensége a belvíz lett.

A közel sík, kis esésű területekről a víz igen lassan folyik le, ezért elvezető árkok, csatornák hiányában nagy területek kerülhetnek akár több hetes elöntés alá.

A felszín elöntési folyamata tipizálható. A felső talajréteg csapadékkal telítődik, majd kisebb vízfoltok jelennek meg. A telítődési folyamat végére több száz hektár egybefüggő elöntési terület alakulhat ki. A belvízképződési folyamatot gyorsítja a magas talajvízszint, amely nem ritkán a felszínen is megjelenik. Az ilyen elöntés tartósságával jelent veszélyt a mezőgazdasági kultúrákra.

A helyi vízkár elleni védekezés igen összetett, komoly tervező - szervező és kivitelező munkát igényel, amely Vízügyi Igazgatóság szakmai irányításával a települések önkormányzatai és az állampolgárok tevékeny közreműködése útján valósul meg.

Ezt a felelősségi jogkört az 1995. évi LVII. törvény (a vízgazdálkodásról) határozza meg, amely a helyi vízrendezés, vízkárelhárítás, az árvíz- és belvízelvezetés feladatait a helyi önkormányzatok feladataként jelöli meg.

1 A helyi önkormányzatok feladata:

- a legfeljebb két település érdekében álló védőművek létesítése, a helyi önkormányzat tulajdonában lévő védőművek fenntartása, fejlesztése és azokon a védekezés ellátása;
- a település belterületén a patakok, csatornák áradásai, továbbá a csapadék- és egyéb vizek által okozott kártételek megelőzése - kül- és belterületi védőművek építésével - a védőművek fenntartása, fejlesztése és azokon a védekezés ellátása;
- a vizek kártételei elleni védelemmel összefüggő - külön jogszabályban meghatározott - feladatok ellátása.

A vizek kártételei elleni védelem érdekében szükséges állami vagy helyi önkormányzati feladatkörbe nem tartozó tevékenységek ellátása az érdekelt tulajdonosok, illetve az ingatlant egyéb jogcímen használók feladata.

Az önkormányzatok lehetőségeik szerint gazdálkodnak a vízzel, amennyiben hiány van pótolni kell, ha felesleg keletkezik, akkor el kell vezetni.

A törvényből, annak végrehajtási rendeletéből kiindulva következik, hogy települési szinten vízkár - elhárítási szabályzatot illetve tervet kell kidolgozni, melynek kötelező tartalmi elemeit a 10/1997. (VII. 17.) KHVM rendelet - az árvíz- és a belvízvédekezésről - a védekezési tervek fejezete 3. § 6 pontja tartalmazza az alábbiak szerint:

Belvízvédekezési tervet védelmi szakaszonként, vízitársulatok esetében a védelmi szakaszokat érintő működési területre, önkormányzatok esetében a védelmi szakaszokat érintő közigazgatási területre vonatkozóan kell készíteni.

A terv tartalma:

1. a védelmi szakasz vagy a védekezésre kötelezett érintett közigazgatási vagy működési területének, belvízrendszerének műszaki leírása, továbbá ha a szakasz valamely nagyobb belvízrendszer része, akkor a belvízrendszer védekezés szempontjából jelentős jellemzőinek megfelelő részletességű bemutatása is, így különösen:

- a) a főbefogadó csatornába torkolló csatornák a tulajdonosok vagy egyéb jogcímen használók megnevezésével,
  - b) a védelmi szakasz területén vagy a védekezésre kötelezett érintett közigazgatási vagy működési területén lévő csapadékmérő állomások, talajvízszint észlelő kutak, a vízkormányzás mértékadó vízmércéinek, valamint az információs hálózatoknak az ismertetésével,
  - c) a védekezésre kötelezett kezelésében lévő csatornák, szivattyútelepek, szivattyúállások jellemző adatainak feltüntetésével, a szükséges belvízvédelmi feladatok, beavatkozások leírásával,
  - d) a belvíz tározására állandóan vagy időszakosan igénybe vehető területek a művelési ágak feltüntetésével, a tározók, halastavak, holtágak, egyéb tározók, a vízkormányzó műtárgyak, a szivattyútelepek, a szivattyúállások üzemelési rendjének, a szállítható szivattyúk tervezett telepítési helyének és kapacitásának, a szivattyúk típusának, tárolási helyének, kezelőszemélyzet számának, az üzemanyag-ellátás módjának meghatározásával.
2. áttekintő helyszínrajz, amely feltünteti a vízgyűjtő terület, a belvízvédelmi szakasz és öblözetek, valamint a belvízvédekezésre kötelezett közigazgatási vagy működési területének határát, a településeket és azok közigazgatási határát, megyehatárt, országhatárt, a vízitársulatok működési területének határát, a szakasz főcsatornáit, a torkolati és közbenső szivattyútelepeket, a kijelölt belvíztározókat, vízrendszerek közötti átvezetéseket, a külön célú vezetékes hírközlő hálózatot, az utakat és a vasutakat;
  3. a helyszínrajz, amely feltünteti a VIZIG(-ek), a szakaszmérnökségek, továbbá a belvízrendszerek, belvízvédelmi szakaszok határát, a településeket, a fő- és mellékcsatornákat, az állami tulajdonban lévő szivattyútelepeket, szivattyúállásokat, a belvíztározókat, a vízvisszatartásra igénybe vehető területeket, valamint az egyezményekben rögzített vízáradási, vízátvételi helyeket;

2 TELEPÜLÉSI VÍZKÁROK

2.1 Az 1998-ban készült „Települések helyi vízkárelhárítási feladatai” című útmutató a helyi vízkárok megjelenését alábbiakra vezeti vissza:

Magyarország területének 55 %-a hegy- és dombvidéki, 45 %-a síkvidéki jellegű. A helyi vízkárok kialakulásának okait mindkét területen elsődlegesen a természeti adottságokban - domborzat, éghajlat, időjárás - kell keresni, másodlagosan az emberi beavatkozásokban vagy azok hiányában.

- A *hegy- és dombvidéki* területeken az adott éghajlati viszonyok mellett az időjárási elemek igen változatosak, aminek következtében az egymáshoz egészen közeli helyeken is nagy különbségek tapasztalhatók. A változatoság kialakulásában nagyrészt a domborzati viszonyok játszanak szerepet. Az időjárási különbségek a csapadékok előfordulásában, eloszlásában, hevességében (intenzitásában) mutatkoznak meg. Különösen a nyári záporok előfordulására van a domborzatnak befolyása, amikor is a hegységek a vándorló légtömegeket egyenlőtlen felmelegedésre készítetik, gyors légtömegeserét idézve elő.
- *Síkvidéki területeken* a természeti jelenségek térbeli és időbeli eloszlása csaknem azonos, általában jelentősebb különbségek csak egymástól nagy távolságban jelentkeznek, de helyi záporgócok itt is kialakulhatnak.

- A helyi vízkár kialakulása szempontjából úgy a hegy- és dombvidéki, mint a síkvidéki területen döntő jelentőségű a csapadék. A területre jutó csapadékvíz egyrészt beszívárog a talajba, másrészt elpárolog, illetve a talaj felületén lefolyik, a mélyebb területeken összegyűlik. A csapadék halmazállapotától és hevedességétől, a hőmérsékleti viszonyoktól függ a helyi vízkárveszély nagysága.

A fentiek figyelembe vételével a települési vízrendezésnek, illetve az önkormányzati védekezésnek alapvetően hármastagozódású feladatot kell ellátni:

- a felszínen „megállt” csapadékvíz összegyűjtése és rendezett elvezetése a befogadó helyekre.
- magas szintű talajvizek elvezetése és a talajvízszint csökkentése, szabályozása.
- rendkívüli esetben - ha az elvezetés nem lehetséges - beindul az effektív védekezés az együttműködő szervek, közmunkások, lakossági közérő bevonásával. Szükség esetén mentés kitelepítés, szükségelhelyezés szükségellátás.

2.2 A helyi vízkárok / belvizek / kialakulását befolyásolja:

- domborzati viszonyok,
- téli időszakban a hóolvadás intenzitása,
- tartós esőzés következtében lehulló nagy intenzitású csapadék,
- hőmérséklet (téli időszakban a beszivárgást gátolja a talajfagy),
- talaj összetétele, minősége, telítettsége,
- növényzet állapota, milyensége (a nyári vegetációs időszakban a növényzet jobban párologtatja a vizet).

2.3 A helyi vízkár kialakulását nagymértékben elősegíti:

- belvízcsatornák és mőtárgyak elhanyagolt állapota,
- kiépítetlen, vagy nem működőképes vízvezető-hálózat,
- létesítmények méretezési hibái,
- átereszek, nyílások eltömődése,
- nagyterjedésű szilárd burkolatú területek.

3 VÉDEKEZÉS

3.1 A településen kívüli KÜLTERÜLETEN a védekezési munkálatokat (belvízvédelmi művek működtetését) a Vízügyi Igazgatóságok, Vízgazdálkodási Társulatok végzik, amely alapvetően a következő feladatokat tartalmazza:

- vízkormányzás (pl. tiltók kezelése)
- vízvezetés csatornával
- víztározás, alapvetően belvízvisszatartást jelent, melynek alkalmazásával a vizet saját területén visszafogják, ami által biztosítják, hogy értékesebb terület vízkárt ne szenvedjen.

3.2 Településen belüli BELTERÜLETEN a védekezési munkálatokat az önkormányzatok saját hatáskörben végzik a helyi vízkárelhárítás fokozatai szerint:

3.2.1 I. fokú készenlét (kisebb védekezés, figyelés)

- Elrendelésére akkor kerül sor, ha a csapadékvíz elvezető csatorna kb. 80 %-ban telítve van és a szivattyúzási munkálatokat meg kell kezdeni. További kedvezőtlen belvízi helyzet várható.

3.2.2 II. fokú készenlét (védekezés)

- Elrendelése indokolt, ha a folyamatos vízelvezetés ellenére a csapadékvíz - levezető csatornák telítettek, a szivattyúzási munkálatok iránti igény tovább növekszik, s a meteorológiai előrejelzés további nagyintenzitású csapadékot prognosztizál.

3.2.3 III. fokú készenlét (rendkívüli védekezés)

- Akkor kell elrendelni, amikor mélyebb fekvésű területek nagy kiterjedésben - utcák, pincék - kerülnek víz alá és az ingatlanok, lakóházak állagát vízkár fenyegeti.

A fentiekben leírt fokozatok azonban csak ajánlásokat tartalmaznak, hiszen a már említett települési vízkárelhárítási szabályzatban kell rögzíteni konkrétan a fokozatok elrendelésének idejét, módját és az ehhez rendelt tevékenységeket. Az együttműködő szervek és szervezetek feladatát is belvízi fokozatokhoz kell igazítani.

4 EGYÜTTMŰKÖDŐK

Helyi vízkárok elleni védelemben résztvevő erők:

- tűzoltó szervezetek
- közmunkások
- szervezett közerők
- polgári védelmi szervek, szervezetek

4.1 Tűzoltó szervezetek helye és szerepe helyi vízkár elleni védekezéskor

Az együttműködő szervek közül fontos szerepe van és elsődleges beavatkozók a hivatásos tűzoltó-parancsnokságok és a települési önkéntes tűzoltó egyesületek.

Az 1996. évi XXXI. törvény (a tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről, és a tűzoltóságról) a hivatásos tűzoltóságoknak fő feladatként a tűzoltást, kárelhárítást és műszaki- mentést határozta meg. A kárelhárítás fogalomkörébe bele illeszkedik a belvíz elleni védekezés.

A tapasztalatok általában azt igazolják, hogy - akár már - II. fokú készenlét elrendeléskor a polgármester (védelemvezető) elsősorban a területileg illetékes tűzoltó-parancsnokságot, vagy - ha létezik - a települési önkéntes tűzoltó egyesületet riasztja.

A helyszínre érkező tűzoltók tevékenysége a lehetőségek szerint kétféle lehet, vagy a belterületen összegyűlt csapadék külterületre, illetve mélyebb fekvésű területre való szivattyúzása, vagy a belterületen álló csapadék zárt rendszerbe való bevezetése, illetve a kettő kombinációja.

A hivatásos önkormányzati tűzoltóparancsnokságok a beavatkozáshoz az alábbi felszerelésekkel és feltételekkel rendelkeznek:

- gépjárműre épített szivattyúk
- hordozható szivattyúk és az ezek szállításához szükséges technikai eszközök
- a víz továbbítására átemelő szivattyúk
- tömlők (vízelvezetés nagyobb távolságra)

A hivatásos tűzoltó-parancsnokságok szervezeteinek alkalmazása három problémát vet fel:

- Ha a védekezés (belvízelvezetés) napokat, heteket vesz igénybe, a tűzoltó - parancsnokságok alapvető feladatának ellátása veszélybe kerülhet, hiszen a hosszú ideig tartó szivattyúzással nagyobb területről elvonják a tűz elleni védekezés erőit, eszközeit.
- Az esetleges néhány heti folyamatos igénybevétel - üzemanyag, kenőanyag, többlet szolgálat, stb. - a jóváhagyott éves költségvetés kereteit meghaladhatják. Emiatt egy-egy tűzoltóság éves költségvetése akár össze is omlhat.
- Az önkéntes tűzoltó egyesületek a hivatásos önkormányzati tűzoltó-parancsnokságok tevékenységét hosszabb időre átvenni nem képesek (tőlük független objektív okok miatt), hiszen többségében csekély felszereléssel és gyenge technikai eszközzel rendelkeznek. Hosszabb idejű védekezés esetén azonban mégis az önkéntesek jelentik a megoldást a helyi lehetőségek figyelembevételével, feltéve, ha anyagi támogatást kapnak a különböző eszközök beszerzésére és működtetésére.
- Mindezek igazolják azt a tényt, hogy jelentős szerepe van a Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság tervező-szervező és koordináló tevékenységének és egyes esetekben a polgári védelmi szervezetek alkalmazásának.

4.2 Közmunkások

Az önkormányzatoknak a munkanélküliek létszámának függvényében lehetőségük van közhasznú munkavégzésre, így helyi vízkár elleni védekezéssel kapcsolatos feladatok végrehajtására, átereszek tisztítása, gyomtalanítás, kotrás, területcsapolás, árokásás.

4.3 Szervezett közerők

Nagy kiterjedésű, vagy tartós vízkár elleni védekezés során már szükség lehet vagy az önkormányzatok vagy a területileg illetékes Vízügyi Igazgatóságok, Vízügyi Társulások alkalmazásában nagyobb létszámú szervezett lakossági erőforrások, azaz szervezett közerő igénybevételére.

4.4 A Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság helye és szerepe a helyi vízkár elleni védekezéskor

A belvíz és az árvíz elleni védekezést kategorikusan nem célszerű külön kezelni vagy elválasztani egymástól, hiszen mindkét tevékenységnél a megalakított pv. szervezetek alapvetően azonos feladatokat látnak el.

4.4.1 Feladatok:

- felkészülés időszakában
- védekezés időszakában
- megszűnést követő időszakban

4.4.1.1 A felkészülési időszak fő feladatai:

- Részvétel a helyi vízkár - elhárítási terv és szabályzat kidolgozásában.
- Közreműködés a közerő - mozgósítási tervek létrehozásában, pontosításában.
- Az együttműködő szervek bevonásával mentési, kitelepítési és visszatelepítési tervek elkészítése, aktualizálása
- Az igénybe vehető technikai eszközök, gépek, anyagok felmérése.
- Szervezetek megalakítása

A települési pv. parancsnokságok alárendeltségébe tartozó belvízvédelmi csoportok létrehozását célszerű kezdeményezni azon településeken, amelyek fokozottan belvízveszélyesek, az alábbiak szerint:

Az árvízvédelmi csoporttal rendelkező településeken nem szükséges belvíz elleni védekezésre külön szervezetet létrehozni, ugyanis a már megalakított csoport a belvízi védekezés feladatait is el tudja látni. Sok esetben a feladatok is megegyeznek. / Pl. nyúlgátépítés töltésmagasításnál és mint a belvíz elleni helyi lokalizációs lehetőség /

A műszaki részleg a települési műszaki - mentő gépi, és kézi szakalegységből, a Csatorna-figyelő részleg a műszaki – mentő felderítő járőr szakalegység típusokból alakítható meg.

- Szervezési feladatok után kerül sor a kiképzésre és a felkészítésre.
- A kiképzés elméleti és gyakorlati feladatokból áll, szervesen illeszkedve az e célra megalakított árvízvédelmi pv. szervezetek kiképzéséhez.
- Az "előmunkások" felkészítésénél fokozott figyelmet kell fordítani a belvíz elleni védekezés speciális feladataira.

Eltérő feladat a csatorna - figyelő részlegnél jelentkezik, ezért a beosztott személyeknek az alábbi oktatási kérdésekben kell külön foglalkozást tartani.

- vízkárok fajtái (különös hangsúllyal a belvízre)
- belvízvédelmi művek fajtái
- vízállás leolvasásának módszerei
- kisebb vízfolyást gátló akadályok eltávolításának lehetőségei
- munkavédelmi, balesetvédelmi oktatás

A kiképzést, felkészítést minden esetben a Vízügyi Igazgatóság szakmai irányításával kell tervezni.

A fentiekből kitűnik, hogy már a felkészülés időszakában azonos súllyal és egymással párhuzamosan kell kezelni a belvíz és árvíz elleni védekezést. Együttesen tehát, helyi vízkárra kell készülni.

4.4.1.2 Védekezés / belvízvédelmi készség / időszakában végrehajtandó feladatok

A különböző készenléti fokozatoknál a védelemvezető utasításai alapján kell a tevékenységet irányítani, koordinálni és összehangolni.

Sor kerülhet:

- közmunkások foglalkoztatására a védelmi feladatok végrehajtásában
- szervezett közerő igénybevételére
- csatorna-figyelő részleg alkalmazására II. készenlét fokozatban (polgármesteri döntés alapján)
- ideiglenes polgári védelmi szolgálat elrendelésére
- polgári védelmi szervezetek alkalmazására (pl. belvízvédelmi csoport).

A belvízvédelmi csoport tevékenységét a Vízügyi Igazgatóság szakmai irányításával végzi.

A végrehajtásra kerülő szakfeladatok:

- vízelvezető rendszer tartozékainak tisztántartása / pl. lerakódott iszaphordalék eltávolítása /
- téli időszakban a műtárgyak környezetében lévő hó és jég eltávolítása

- átfolyási nyílások kitisztítása, lefolyást gátló akadályok eltávolítása
- csatorna-figyelő szolgálat (csatornaőrök) megerősítése
- vízterjedés megakadályozása / pl. nyúlgát, mint helyi lokalizáció /

Rendkívüli készülségnél, ha az épületek és lakóházak állagát veszély fenyegeti, a tevékenységi kör kiegészül:

- emberek, állatok anyagi javak kitelepítésében való részvételével
- épületek, műtárgyak megerősítésével.

A fenti fokozat elrendelésénél a védelemvezető utasításai alapján a polgári védelem más szervezeteit az alábbi feladatok elvégzésére kell alkalmazni, előzetes terveik alapján:

- mentés, kitelepítés
- szükségelhelyezés
- szükségellátás

Ebben az esetben a polgári védelemnek ezek a legfontosabb feladatai, minden más tevékenységnek az emberi élet és az anyagi javak védelmét kell szolgálnia.

4.4.1.3 Belvízveszély megszűnése után végrehajtandó feladatok

- emberek, állatok, anyagi javak visszatelepítésében való részvétel
- épületek, objektumok, műtárgyak ideiglenes helyreállítása
- részvétel a károk, rongálódások felmérésében
- egyéb mentesítési feladatok

Tény, hogy a helyi vízkár-elhárítás feladatait az önkormányzatoknak helyi erővel kell megoldani. A helyi szakmai, technikai lehetőségeiket meghaladó igényű védekezés esetén a területileg illetékes Vízügyi Igazgatóságokhoz, vízgazdálkodási Társulásokhoz, együttműködő szervekhez fordulhatnak és kezdeményezhetik a Helyi Védelmi Bizottságok összehívását.